

เพิ่มภูมิคุ้มกัน ด้วยสมุนไพรไทย ในสถานการณ์โควิด-19

ภูมิคุ้มกัน หรือระบบภูมิคุ้มกัน มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกคนจะต้องดูแลตนเองให้มีภูมิคุ้มกันที่สูงอยู่เสมอ เนื่องจากเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยปกป้องระบบร่างกายของเราจากเชื้อโรคต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การเพิ่มภูมิคุ้มกันให้กับร่างกายอย่างเร่งด่วน จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ไม่ควรมองข้าม ในช่วงแห่งการระบาดของโรคโควิด-19 ณ ตอนนี้ เพื่อจะเป็นหนทางสำคัญที่จะช่วยให้เรารอดพ้นจากสถานการณ์เลวร้ายนี้ไปได้

การใช้สมุนไพรดูแลสุขภาพ เพิ่มภูมิคุ้มกัน เป็นการดูแลสุขภาพตัวเอง (Self-care) ซึ่งช่วยลดโอกาสติดเชื้อและบรรเทาอาการของโรคได้ กลุ่มสมุนไพรที่แนะนำให้รับประทานเป็นทั้งสมุนไพรและอาหารทุกชนิด มีฤทธิ์เสริมภูมิคุ้มกัน ต้านไวรัส ลดการอักเสบ

กระชาย

Boesenbergia rotunda (L.) Mansf.

สารสำคัญ : Kaempferol, Quercetin, Panduratin A แก้วโหลแห้ง แก้วโหลสด ต้านการอักเสบ และต้านอนุมูลอิสระ ช่วยยับยั้งการแบ่งตัวของไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ 2019

การศึกษาวิจัยฤทธิ์ต้านไวรัสก่อโรคโควิด-19

คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล และคณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี ได้ทำการศึกษาวิจัยฤทธิ์ต้านไวรัสก่อโรคโควิด-19 (SARS-CoV-2) ของกระชายพบว่า สารสกัดกระชายและสาร Panduratin A มีฤทธิ์ต้านการแบ่งตัวของไวรัสที่แรงกว่าสารสกัดฟ้าทะลายโจร (Andrographolide) อย่างไรก็ดียังเป็นเพียงผลการศึกษาในห้องปฏิบัติการที่ยังต้องมีการศึกษาวิจัยประสิทธิผลในมนุษย์ต่อไป⁶⁻⁷

รสและสรรพคุณ

รสเผ็ดร้อนขม ขี้ลม แก้อืด ท้องเฟ้อ แน่นจุกเสียด บำรุงกำลัง ช่วยเจริญอาหาร บำรุงธาตุ แก้ลมอันเกิดแต่กองท้าวตะบ่ารุงกำหนัด มีสรรพคุณคล้ายกับโสม นิยมรับประทานเป็นอาหาร เช่น แกงป่า แกงเลียง น้ำยาขมจีนและทำเป็นเครื่องดื่ม น้ำกระชายผสมน้ำผึ้งมะนาว เป็นต้น¹⁻⁵

ขิง

Zingiber officinale Rosc.

สารสำคัญ Zingerol, Gingerol ออกฤทธิ์ต้านการอักเสบ ต้านการติดเชื้อต่างๆ เช่น เชื้อรา เชื้อแบคทีเรีย รักษาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ อาหารไม่ย่อย รักษาอาการหวัด แก้ไข้ แก้ปวดข้อ ปวดกล้ามเนื้อ

รสและสรรพคุณ

แก้ท้องอืดเฟ้อ เสียดท้อง อาหารไม่ย่อย บรรเทาอาการไอ ระคายคอ ขับเสมหะ บำรุงปอด แนะนำให้รับประทานเป็นอาหาร เช่น ไข่ผัดขิง ปลากระพงต้มขิง หรือทำเป็นเครื่องดื่ม **ข้อควรระวัง** ไม่ควรรับประทานขิงติดต่อกันเป็นระยะเวลานาน โดยเฉพาะผู้ป่วยที่รับประทานยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด เนื่องจากขิงอาจเสริมฤทธิ์ให้เลือดแข็งตัวช้า และไหลไม่หยุดหากเกิดบาดแผล และระมัดระวังการใช้ขิงในผู้ป่วยนิ่วในถุงน้ำดี ยกเว้นภายใต้การดูแลของแพทย์

งานวิจัยในหลอดทดลอง

การศึกษาขิงในระดับหลอดทดลองพบว่า สารสำคัญในขิงมีแนวโน้มสามารถต้านเชื้อไวรัสได้ โดยจำเพาะกับเชื้อ SARS CoV-2 และอาจจะพัฒนาเป็นยาในการต้านไวรัสโควิด-19 ได้ในอนาคต นอกจากนี้ยังมีฤทธิ์ต้านเชื้อไวรัสที่ก่อให้เกิดโรคหวัด ไข้หวัดใหญ่ โรคปากอักเสบพุพอง ขิงช่วยลดความรุนแรงจากการอักเสบของปอด และการขาดออกซิเจน นอกจากนี้ยังมีฤทธิ์ต้านการอักเสบ ช่วยลดการอักเสบของกล้ามเนื้อและข้อในผู้ป่วยโรคข้ออักเสบรูมาตอยด์¹¹

อย่างไรก็ตามหากจะนำขิงมาใช้รักษาหรือต้านเชื้อไวรัสโควิด-19 ยังไม่แนะนำให้ใช้ เนื่องจากยังมีหลักฐานงานวิจัยสนับสนุนถึงประสิทธิผลไม่เพียงพอ ต้องมีการศึกษาเพิ่มเติมทางคลินิก

ขมิ้นชัน

Curcuma longa L.

สารสำคัญ Curcumin, Demethoxycurcumin, วิตามินซีช่วยเสริมสร้างระบบภูมิคุ้มกันให้อยู่ในระดับปกติ ด้านไวรัส (ไข้หวัดใหญ่, ตับอักเสบ) และเชื้อแบคทีเรีย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มีรายงานผลการวิจัยพบว่า เคอร์คูมินอยด์ (curcuminoids) ในขมิ้นชันสามารถช่วยต้านอาการอักเสบ บรรเทาอาการท้องอืดท้องเฟ้อ กระตุ้นระบบภูมิคุ้มกัน ด้านเชื้อแบคทีเรียไวรัสได้⁸⁻⁹

สรรพคุณ

รสเผ็ดร้อน ผาต บำรุงธาตุ ฟอกโลหิต แก้พิษโลหิต แก้เสมหะ แก้ไข้ทั้งปวง แก้ผดผื่นคัน แก้โรคผิวหนัง

งานวิจัยฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา

มีรายงานว่าสารสำคัญในเหง้าข่าประกอบด้วยสารสำคัญที่เป็นน้ำมันหอมระเหย ได้แก่ 1,8 cineole (53.57%), α -pinene (2.67%), trans-caryo phyllene (2.61%), terpinene-4-ol (2.41%), chavicol (1.00%) และมีรายงานพบฤทธิ์ด้านการอักเสบ ฤทธิ์แก้แพ้ ฤทธิ์กระตุ้นภูมิคุ้มกัน และฤทธิ์ระงับการปวด⁶

ข่า

Alpinia galanga (L.) Willd.

สารสำคัญ galangin, kaempferol, quercetin มีฤทธิ์ลดการอักเสบ เสริมภูมิคุ้มกัน ด้านไวรัส และต้านมะเร็ง

สรรพคุณ

เหง้าแก้ รสเผ็ดร้อน ขม เป็นยาขับลม บำรุงธาตุ เป็นยาระบายอ่อนๆ แก้ไอ ช่วยย่อยอาหาร แก้บิด แก้ปวดท้อง จุกเสียดแน่น กินแก้โรคปวดข้อ และโรคหลอดลมอักเสบ ขับน้ำคาวปลา ขับรก ใช้ภายนอกทารักษากลากเกลื้อน แก้ไฟลวก แก้ไข้ร้อนลวก แก้ลมพิษ และโรคลมป่วง แก้สันนิบาตหน้าเพลิง ต่ำกับน้ำมะขามเปียก และเกลือให้สตรีกินหลังคลอดเพื่อขับน้ำคาวปลา แก้ฟกบวม ใช้ข่าแก่ ผานเป็นชิ้นบางๆ ชุบเหล้าโรงทา เหง้าแก่สดแก้โรคน้ำกัดเท้าโดยใช้ 1-2 หัวแม่มือ ตำให้ละเอียด เติมเหล้าโรงพอท่วม ทิ้งไว้ 2 วัน ใช้สาลี ชุบทาวนละ 3-4 ครั้ง หรือทาลมพิษ

พลูคาว/ผักคาวตอง

Houttuynia cordata Thunb.

สารสำคัญ กลุ่มน้ำมันระเหยง่าย (essential oil) กลุ่มฟลาโวนอยด์ (flavonoids) กลุ่มอัลคาลอยด์ (alkaloids) กลุ่มโพลีแซคคาไรด์ (polysaccharides) ที่ละลายน้ำ และไขมัน

ข้อมูลจากสถาบันวิจัย กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ ระบุว่า พลูคาวช่วยเสริมภูมิคุ้มกันให้ร่างกาย รักษาภาวะภูมิแพ้ หอบหืด เยื่อตาอักเสบจากภูมิแพ้ การแพ้อาหาร นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยสนับสนุนมีฤทธิ์ทำลายและยับยั้งเชื้อไวรัสไข้หวัดใหญ่ เอช1 เอ็น1 และไวรัสก่อโรคมือเท้าปากเปื่อย ปัจจุบันจีนใช้พลูคาวเป็นส่วนผสมตำรับยารักษาโรคที่เกิดจากไวรัส

สรรพคุณ

รสเผ็ด กลิ่นคาว ออกฤทธิ์เป็นยาเย็น ตับพิษร้อน ถอนพิษไข้ แก้พิษ ขับปัสสาวะ ใบและยอดอ่อนนิยมรับประทานเป็นผักแก้มกินลาบ ลู ก้อย

หม่อน

Morus alba L.

สรรพคุณ

◆ ใบหม่อน รสจืดเย็น เป็นยาขับเหงื่อ แก้ไข้ ใช้หัด ตัวร้อน แก้ร้อนในกระหายน้ำ และเป็นยาช่วยขับลมร้อน (ต้มน้ำหรือใบแห้งขงเป็นชาดื่ม) ช่วยในการผ่อนคลาย, แก้ร้อนใน กระหายน้ำ, ช่วยลดไข้หวัดและอาการปวดหัว, ช่วยแก้อาการวิงเวียนศีรษะ, แก้ไอ แก้เจ็บคอ แก้คอแห้ง, ด้านอนุมูลอิสระ ลดการเสื่อมสภาพของเซลล์, ช่วยลดน้ำตาลในเลือด และช่วยทุเลาอาการจากโรคเบาหวาน, ลดระดับคอเลสเตอรอลในเลือด, ป้องกันโรคหัวใจ และหลอดเลือด, ช่วยลดความดันเลือด และต้านแบคทีเรีย ช่วยแก้อาการท้องเสีย

◆ ผลหม่อน รสเปรี้ยวหวานเย็น เป็นยาเย็น ยาระบายอ่อนๆ แก้อาการไม่ปกติ บรรเทาอาการกระหายน้ำ ใช้แก้ไข้ แก้เจ็บคอ ทำให้ชุ่มคอ บำรุงไต ตับร้อน ช่วยย่อย และเพื่อความสดชื่น พบสารในกลุ่ม anthocyanin ที่มีฤทธิ์ต่อต้านอาการขาดเลือดในสมอง ต่อด้านอนุมูลอิสระ นอกจากนี้ยังพบวิตามินซี ในปริมาณสูง ช่วยป้องกันเลือดออกตามไรฟัน

◆ **ชาใบหม่อน** มีฤทธิ์ต้านอนุมูลอิสระ ช่วยลดระดับน้ำตาลในเลือด ลดไขมันในเลือด ลดความดันโลหิตสูงได้ เป็นต้น ซึ่งในปัจจุบันได้มีการแปรรูปใบหม่อนเป็นผลิตภัณฑ์ชา ทั้งชาเขียวและชาดำ ที่ใช้ชงกับน้ำ ดื่มเช้าและเย็น

◆ ยอดอ่อนใช้รับประทานเป็นอาหารได้ โดยมักนำมาใช้ใส่ในแกงแทนการใช้ผงชูรส หรือใช้รับประทานเป็นอาหารต่างผัก ชาวอีสานจะนำไปใส่ต้มยำไก่ ต้มยำเป็ด

หอมแดง

Allium ascalonicum L.

สารสำคัญ quercetin, luteolin-7-glucoside สารสำคัญที่พบช่วยยับยั้งการแบ่งตัวของไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ 2019 ได้¹³

salala:sswquk

รสหอมปร่าใช้หัวแก่จัดๆ กินเป็นยาขับลมในลำไส้ แก้ปวดท้อง บำรุงธาตุ แก้หวัดคัดจมูก ใช้หัวตำผสมหัวเด็กแก้หวัด ทำให้หายใจสะดวกและโล่งขึ้น แก้ไข้ลดความร้อน แก้ไอ

กระเทียม

Allium sativum L.

สารสำคัญ Quercetin, Allicin มีฤทธิ์ต้านการอักเสบ และต้านอนุมูลอิสระ ยับยั้งการแบ่งตัวของไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ 2019 ได้¹³

salala:ssswquk

รสเผ็ดร้อนฉุน แก้ลมจุกเสียด แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ แก้ธาตุพิการ อาหารไม่ย่อย ขับเสมหะ ขับเหงื่อ ลดไขมัน รักษาปอด แก้ปอดพิการ บำรุงธาตุ แก้ไอ แก้ไข้ ใช้หวัดคัดจมูก ใช้เพื่อเสมหะ

ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ใช้กระเทียมนี้รักษาหวัดมาช้านาน ด้วยคุณสมบัติต้านเชื้อไวรัสและเชื้อแบคทีเรีย ทั้งยังอุดมด้วยสารชีวภาพหลากหลายชนิด เช่น อาร์จินีน (Arginine) โอลิโกแซ็กคาไรด์ (Oligosaccharides) ฟลาโวนอยด์ (Flavonoids) ซีลีเนียม (Selenium) และอัลลิซิน (Allicin) การใช้กระเทียมช่วยรักษาอาการเจ็บคอ มีฤทธิ์ต้านแบคทีเรีย และช่วยส่งเสริมระบบภูมิคุ้มกันในร่างกาย ส่วนใหญ่นำกระเทียมมาปอกเปลือกสับให้ละเอียด แล้วรับประทานแบบสด ๆ อย่งไรก็ตาม กินกระเทียมอาจทำให้เกิดผลข้างเคียงได้ เช่น ปากเหม็น มีกลิ่นตัว แสบร้อนกลางอก

สาร allicin ในกระเทียมมีฤทธิ์ลดการอักเสบ ป้องกันการหลั่งสาร cytokine ที่ทำให้เกิดการอักเสบ เช่น IL-6, MCP-1, TNF- α นอกจากนี้ยังส่งเสริมการทำงานของเม็ดเลือดขาว macrophage ในการจับกินเชื้อ สาร ajoine ในกระเทียมช่วยเพิ่ม antibodies ชนิด immunoglobulin A (IgA) ซึ่งเป็นด่านแรกของภูมิคุ้มกันในร่างกาย โดยพบมากที่ระบบทางเดินหายใจและระบบทางเดินอาหารตามเยื่อเมือกต่างๆ และยังช่วยกระตุ้นการทำงานของ B-cell lymphocyte รวมทั้งกระตุ้นการทำงานของสาร interferon ซึ่งเป็นสารที่สร้างในระบบภูมิคุ้มกันเพื่อต้านไวรัส^{8,10}

ตะไคร้

Cymbopogon citratus (DC.) Stapf

สารสำคัญ : น้ำมันหอมระเหย (essential oil) มีชื่อว่า Lemon grass oil หรือ Verbena oil หรือ Indian Molissa oil มีสารหลายชนิด เช่น citral ประมาณ 80% และยูจีนอล (eugenol) มีฤทธิ์ยับยั้งการเจริญของแบคทีเรีย สารเคมีในน้ำมันหอมระเหยของตะไคร้ ช่วยขับลม จึงลดอาการแน่นจุกเสียด และมี menthol, camphor และ linalool ช่วยขับลมด้วย นอกจากนี้ตะไคร้ยังมีสารช่วยในการขับน้ำดีออกมาช่วยย่อย คือ borneol, fenchone และ cineole

รสหอมปร่า ขับลมในลำไส้ แก้ท้องอืดท้องเฟ้อแน่นจุกเสียด แก้อาการเกร็ง ขับเหงื่อ แก้อาการเดินปัสสาวะ แก้อาการขัดเบา ทำให้เจริญอาหาร ลดความดันโลหิต แก้เบื่ออาหาร บำรุงธาตุ แก้กะษัย

วิธีใช้ บุกต้นตะไคร้ 3-4 ต้นให้แตก นำมาต้มกับน้ำเปล่า 1 ลิตรให้เดือด แล้วกลง รินเอาแต่น้ำมาจิบบ่อย ๆ ตลอดวัน แก้หวัดคัดจมูก ช่วยเพิ่มภูมิคุ้มกัน ต้านอนุมูลอิสระ แก้อักเสบ และ ต้านไวรัสใช้หัว

กะเพรา

Ocimum tenuiflorum L.

สารสำคัญ phosphatidyl, choline (PC)-complexed oleanolic acid, ursolic acid, rosmarinic acid, eugenol, carvacrol, linalool มีฤทธิ์รักษาหวัด แก้ปวดศีรษะ คลายเครียด ช่วยขับลม แก้ท้องอืดเฟ้อ ด้านการอักเสบ ด้านไวรัสไข้หวัดใหญ่ ด้านอนุมูลอิสระ เสริมสร้างภูมิคุ้มกัน และลดอาการปวด

มีฤทธิ์ต้านไวรัสไข้หวัดใหญ่ โดยมีผลยับยั้งเอนไซม์ neuraminidase ของไวรัส ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญในการรักษาและควบคุมการแพร่ระบาดของไวรัส กลไกเดียวกันกับยา oseltamivir^{12,14}

สาเละสสพฤก

รสเผ็ดร้อนฉุน แก้ปวดท้อง ท้องขึ้นจุกเสียด ขับผายลม ขับเหงื่อ แก้ไข้ ขับเสมหะ ขับลม แก้ท้องเสีย บำรุงธาตุให้เป็นปกติ

พริก

Capsicum frutescens L.

สารสำคัญ Capsaicin, luteolin, Beta-carotene มีฤทธิ์ช่วยย่อยอาหาร ทำให้เจริญอาหาร บรรเทาอาการไข้หวัด ลดน้ำมูก กระตุ้นระบบภูมิคุ้มกัน (ต้านเชื้อไวรัส แบคทีเรีย รา)

สาเละสสพฤก

ผล รสเผ็ดร้อน ช่วยเจริญอาหาร แก้อาเจียน บิด ขับเหงื่อ ขับลม เป็นเครื่องเทศ เครื่องแต่งสี กลิ่น รส ที่มีบทบาทสำคัญมากในอาหารไทยแทบทุกชนิด แก้เคล็ดขัดยอก ฟกช้ำดำเขียว กลาก ทิด บรรเทาอาการปวดเมื่อย ลดอาการไขข้ออักเสบ ปวดบวม แก้เส้นเอ็นพิการ แก้ปวดเมื่อย ขับปัสสาวะ

ใบ แก้อาการคันจากมดคันไฟ

พริกไทย

Piper nigrum L.

สารสำคัญ Quercetin มีฤทธิ์ลดการอักเสบ เสริมภูมิคุ้มกัน ต้านไวรัส และปกป้องเนื้อเยื่อปอด

สาเละสสพฤก

รสเผ็ดร้อน ใช้เป็นยาขับลม ขับเหงื่อ แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ เป็นยาบำรุงธาตุ ช่วยให้เจริญอาหาร ขับลม ขับเสมหะ บำรุงธาตุ ใช้เป็นส่วนผสมสำคัญในยาอายุวัฒนะ

เอกสารอ้างอิง

1. วุฒิ วุฒิธรรมเวช. เครื่องยาไทย1. กรุงเทพฯ: บริษัท ศิลป์สยามบรรจภัณฑ์และการพิมพ์ จำกัด. 2552.
2. คณะกรรมการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ตำราอ้างอิงยาสมุนไพรไทย เล่ม 1. กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน). 2552.
3. คณะอนุกรรมการจัดทำตำราอ้างอิงยาสมุนไพรไทย ในคณะกรรมการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ตำราอ้างอิงยาสมุนไพรไทย เล่ม 2. กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน). 2558.
4. กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. ประมวลสรรพคุณสมุนไพรไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด. 2555.
5. หมอเสงี่ยม พงษ์บุญรอด. ไม้เทศเมืองไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงธน. 2522.
6. สุภาภรณ์ ปิติพร. โรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร. อาหารสมุนไพรเสริมภูมิคุ้มกันในภาวะที่มีการระบาดของโควิด-19. การประชุมวิชาการประจำปีการแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์ทางเลือกแห่งชาติ ครั้งที่ 17. วันที่ 2 กันยายน 2563.
7. อัญชลี จุฑาพุทธิ. กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข. งานวิจัยสมุนไพรในโรคโควิด-19: ฟ้าทะลายโจร & กระชาย. การประชุมวิชาการประจำปีการแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์ทางเลือกแห่งชาติ ครั้งที่ 17. วันที่ 2 กันยายน 2563.
8. Khaerunnisa S, et al. Potential Inhibitor of COVID-19 Main Protease (Mpro) from Several Medicinal Plant Compounds by Molecular Docking Study. Preprints 2020.
9. Utomo RY, et al. Revealing the Potency of Citrus and Galangal Constituents to halt SARS-Cov-2 Infection. Preprints. 2020.
10. ฐานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. [ออนไลน์] เข้าถึงได้ที่ <http://www.phargarden.com/main.php> สืบค้นวันที่ 10 กันยายน 2564.
11. มหาวิทยาลัยมหิดล การแพทย์แผนไทยประยุกต์ศิริราช คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล. สร้างสุขภาวะด้วยศาสตร์การแพทย์แผนไทยในยุคโควิด-19. กรุงเทพฯ: บริษัท วัน โอ ไฟร์ ดิจิตอลพริ้นติ้ง จำกัด. 2564.
12. Jadhav P, et al. Assessment of potency of PC-complexed Ocimum sanctum methanol extract in ecbyronated eggs against Influenza virus (H1N1). Pharmacognosy Manazine. 2014; 10(Suppl 1): S86-S91.
13. Khaerunnisa S, et al. Potential Inhibitor of COVID-19 Main Protease (Mpro) from Several Medicinal Plant Compounds by Molecular Docking Study. Preprints 2020.
14. กรมอนามัย. อาหารเสริมภูมิคุ้มกัน ต้าน COVID-19 สำหรับผู้สูงอายุ.